

Från kris till polarisering: Spanien går till val

Den 28 april går Spanien till val för fjärde gången på åtta år. Som många andra EU-länder utmanas landet av polarisering och ett splittrat partisystem. Jakob Lewander, utredare i statsvetenskap vid Sieps, sätter det spanska nyvalet i ett europeiskt perspektiv.

Den 28 april är det fjärde gången sedan 2011 som spanjorerna kallas till valurnorna. De senaste tio åren har Spaniens utveckling gått hand i hand med den allmäneuropeiska utvecklingen och eurokrisen är fortfarande central för att förstå varför Spanien nu går till val igen. Arbetslösheten, åtstramningspolitiken, myllret av korrupsionsavslöjanden och den växande oförsonligheten mellan Katalonien och Madrid har genererat tre nya politiska krafter som utmanar de statsbärande partierna PP och PSOE från vänster (Podemos), från mitten (Ciudadanos) och sedan helt nyligen från yttre högern (VOX) som av allt att döma kommer att ta sig in i parlamentet. Valet den 28 april blir en förtroendeomröstning om socialdemokraten Pedro Sánchez minoritetsstyre, men också ett test på vilka allianser och grupperingar som kan bilda regeringsunderlag i ett land som försöker landa i ett fragmenterat partisystem. Opinionsmätningarna visar ännu inga tydliga majoriteter och valresultatet vilar i hög grad på de alltför osäkra väljarna.¹

Krisvalet 2011

Eurokrisens genomslagskraft i europeisk politik går inte att underskatta. De politiska, finansiella och socio-ekonomiska systemen ifrågasattes, påverkades och/eller omformulerades i grunden. Den globala finanskrisens svallvågor hade nått Europa och slagit undan benen på Spaniens fastighetsmarknad.

Det styrande socialistpartiet PSOE:s regeringschef José Luis Rodríguez Zapatero stod handfallen inför spirande arbetslöshet, trycket på de offentliga finanserna och den ökade pressen från Bryssel, Berlin och Frankfurt. Väljarna gav konservativa PP absolut majoritet och den nye regeringschefen Mariano Rajoy hade ett tydligt mandat: ta de svåra besluten, lotsa landet ur recessionen, agera försiktigt. Krishanteringens reformer lovordades från EU:s huvudstäder.

Spanien ställdes inför en politisk representationskris där förtroendet för PSOE och PP rasade. I Katalonien stod det hegemoniska nationalistpartiet CiU inför samma situation efter att ha gått i bräschen med kraftfulla åtstramningsreformer. Protesterna blev massiva. I centrala Madrid ockuperades Puerta del Sol av 15 maj-rörelsen, och i Barcelona omringades det regionala parlamentet av demonstranter så att den katalanske presidenten Artur Mas och andra parlamentsledamöter tvingades ta helikoptern in i parlamentet. Det var mot denna bakgrund som den dynamiska självständighetsprocessen inleddes av Kataloniens regering.

Tvåpartisystemets sammanbrott 2015

Valet 2015 blev flerpartisystemets födelse. Center-högerpartiet Ciudadanos och vänsterpartiet Podemos² tog plats bredvid PSOE och PP. Det

¹ Se artikel i den spanska dagstidningen El País om mandatfördelning och koalitionsalternativ: https://elpais.com/elpais/2019/04/22/inenglish/1555917295_840791.html

² Idag används benämningen Unidas Podemos på valkoalitionen mellan Podemos och det traditionella vänsterpartiet Izquierda Unida.

fanns ett utbrett hopp om att det nya parlamentet skulle bli smidigare än tidigare. Den skarpa retoriken kring korruptionen och Kataloniens självständighetsprocess skapade dock fler röda linjer än utsträckta händer. Inga majoriteter kunde skapas och Rajoy fick leda en expeditiv regering fram till extravalet 2016 då PP stärkte sin position. Situationen förblev dock låst eftersom PSOE:s ledare Pedro Sánchez vägrade lägga ner sin röst för att släppa fram en PP-regering. Under de kommande månaderna uppstod en maktkonflikt inom PSOE. Partistyrelsen avgick och tvingade Sánchez att avgå. PSOE valde därmed att släppa fram en PP-regering under Mariano Rajoy. Mandatperiodens fyra år blev en politisk övning i att positionera sig i det nya flerpartisystemet. Sánchez tog sig sedermera tillbaka till partiordförandeskapet och blev regeringschef för en minoritetsregering 1 juni 2018 efter att ha presenterat ett misstroendevotum mot Rajoy. Misstroendet stöddes av PSOE och Unidas Podemos, regionala vänsterpartier samt baskiska och katalanska nationalistpartier. Detta blev sedan även den parlamentariska majoritet som stödde den nuvarande PSOE-regeringen. Den 15 februari 2019 utlyste Sánchez nyval när de katalanska nationalisterna inte gav regeringen sitt stöd för budgeten, eftersom han inte ville lova Katalonien en legal folkomröstning.

Polarisering kontra europeiska ambitioner

Krisårens ansträngningar i kombination med Rajoys omtalade svaga intresse för internationella angelägenheter – inkluderat den europeiska arenan – lämnade mycket lite resurser och energi för EU-samarbetet.

I ljuset av brexit-processen och Italiens glidning ifrån EU:s kärna har Pedro Sánchez visat en tydlig vilja att positionera Spanien i centrum av EU:s utveckling tillsammans med Frankrike och Tyskland. Den besvärliga inhemska situationen har dock lagt viss sordin på dessa ambitioner. På samma sätt som i flertalet europeiska länder har de omvälvande

krisåren slitit isär de stora politiska mittenfamiljerna. Först blödde PSOE vänsterut till Podemos och högerut till Ciudadanos. PP står nu inför att förlora ett stort antal mandat i den ökande konkurrensen inom center-högern med dels Ciudadanos, dels nykomlingen VOX. Valresultatet kommer att generera flera viktiga frågor. För center-högern handlar det främst om möjliga regeringsunderlag med en alltmer fragmenterad högerflank. Samma fråga aktualiserades nyligen i den svenska regeringsbildningen. Det nya partisystemets dynamik har även fört in ny kritik av EU-systemet: högerifrån förespråkar VOX en EU-modell i linje med Ungern och Polen. Och med Podemos intåg i det politiska systemet 2014 restes kritik mot EU:s finanspolitiska styrning och åtstramningspolitik. Ännu har EU-frågan inte öppnats som politisk konfliktdimension i Spanien och det finns en bred spansk vilja till fördjupad europeisk integration på många områden. Spanien, som har haft svårt att hitta nya samarbetspartners sedan den stora östutvidgningen, har också intresse av att bli en central aktör i ett fördjupat euroområde och framför allt inom utrikespolitiken.

Regeringsbildningen är i skrivande stund en öppen fråga, då det saknas trovärdiga majoritetsalternativ. Mycket kommer att bero på de stora mängder väljare som ännu inte har bestämt sig, soffliggarna samt röstfördelningen i glesbygdsregionerna. Men Spanien står troligtvis inför ännu en förändring av partilandskapet med ett PSOE i ledarposition, ett försvagat Unidas Podemos, ett stampande Ciudadanos, ett fallande PP och en nygammal kraft i VOX. Med den juridiska processen mot de katalanska politikerna som fond är det troligt att regeringsbildningen kan ta både tid och kraft samt intensifiera oförsonligheten i det politiska samtalet, vilket kommer att få återverkningar på Spaniens europeiska engagemang. För att på allvar delta i EU:s vägval för framtiden behöver Spanien komma till rätta med sina många kristillstånd och interna motsättningar.